

укрепления безопасности и стабильности в регионе. Материалы научно-практической конференции 29 апреля 2011 г. – Ташкент. Изд.: ТГЮИ. 2011.

6. Си Цзиньпин: Китай придает большое значение роли ШОС в региональной безопасности и развитии //Агенство Синьхуа. 29.08.2014. <http://russian.people.com.cn/n/2014/0829/c31521-8775960.html>

7. Чжао Цзюнь. Проблемы безопасности в Центральной Азии и возможности наращивания сотрудничества Китая, России и Индии в сфере безопасности // Проблемы Дальнего Востока. –М., 2011. –№ 1.

Д.Ш. Умарханова

Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети
катта илмий ходим-изланувчиси,
юридик фанлар номзоди

ДАВЛАТЛАРНИНГ ЖИНОЯТ ИШЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ ҲУҚУҚ НОРМАЛАРИНИНГ ЎЗАРО АЛОҚАСИ

Бугунги кунда кўпчилик ҳуқуқшунос олимлар ва амалиёт ходимлари томонидан жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорлик қилиш институти халқаро ҳуқуқнинг тўла шаклланган институти сифатида эътироф этилади. Мазкур институт минг йиллик ривожланиш босқичларини босиб ўтиб ўзининг мустақкам норма ва принциплари тизимига эга бўлиб, шаклан яхлит, мазмунан тугал халқаро ҳуқуқ институти сифатида жаҳон ҳамжамиятининг халқаро жиноятчиликка қарши курашининг муҳим ва ҳаққоний таъсир кучига эга бўлган воситаси сифатида ўзининг муносиб ўрнини эгаллади.

Жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорлик қилиш институтининг шаклланганлиги ҳамда замонавий халқаро ҳуқуқнинг зарур институти эканлигига шакшубҳа йўқ. Бу амалиётда ўз тасдиғини топган ҳамда юридик адабиётларда бир овоздан тан олинган. Бугунги кунда БМТ доирасида ушбу тадқиқот юзасидан намунавий юридик ҳужжатлар ишлаб чиқиш орқали уни тизимлаштиришга қаратилган ишлар амалга оширилаётганлигини таъкидлаш ўринли. Бундай фаолият маҳсули сифатида БМТнинг “Ушлаб бериш тўғрисидаги” ҳамда “Жиноий одил судлов соҳасидаги ўзаро ёрдам тўғрисидаги” намунавий шартномалари ишлаб чиқилди. Шубҳасиз, жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорлик қилиш институтининг янада ривожланиши ҳамда бу соҳадаги муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш, мукамаллаштириш борасида халқаро ва минтақавий миқёсда олиб борилаётган ишлар муҳим ўрин тутмоқда.

Шунингдек, давлатларнинг жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорлик қилишга оид амалдаги икки томонлама шартномалар кўп жиҳатдан эскиргани ва халқаро жиноят ҳуқуқидаги сўнгги янгиликларни қамраб олмаслиги боис Жиноятчиликнинг олдини олиш ва унга қарши кураш кўмитасига юридик ҳужжатлар намунасини ишлаб чиқиш бўйича кодификациявий ишлар олиб бориш вазифаси топширилган. Шу маънода “Ушлаб бериш тўғрисидаги” намунавий шартнома жиноятчиликнинг олдини олиш ҳамда жиноий одил судлов соҳасида халқаро ҳамкорликни йўлга қўймоқчи бўлган давлатлар учун ҳуқуқий ёрдам кўрсатувчи ҳаққоний омил бўлиши кўзда тутилган эди. “Ушлаб бериш тўғрисидаги” намунавий шартномани амалдаги икки томонлама шартномаларни қайта кўриб чиқиш учун асос сифатида тақдим этар экан, БМТ замонавий ҳуқуқшунослик нуқтаи назаридан тўғри бўлган – жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорликка оид муносабатларни тартибга солувчи халқаро шартномалар муштараклигини таъминлаш мақсадини кўзлади. “Ушлаб бериш тўғрисидаги” намунавий шартнома асосида жиноятчиликка қарши кураш бўйича халқаро ҳамкорликни кенгайтириш ўз навбатида халқаро ҳамжамиятнинг халқаро жиноятчиликка қарши кураши самарадорлигини оширишга хизмат қилди. Халқаро майдонда 1998 йил Халқаро жиноят суди Рим статутининг қабул қилиниши ҳамда унда 17 моддадан

иборат (86-102-моддалар) “Халқаро ҳамкорлик ва суд ёрдами” номли тўққизинчи қисмининг киритилиши ҳам жиноят одил судлови соҳасидаги халқаро ҳамкорликни ташкиллаштиришга муносиб ҳисса қўшди.

Жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорлик институтининг аҳамиятини шунингдек, бугунги кунда жаҳонда бу борада жуда кўплаб халқаро ва минтақавий шартномалар тузилганлиги билан ҳам белгиланган мумкин. Ҳозирда ушбу соҳага оид шартномалар давлатлараро дўстона муносабатларни қўллаб-қувватлашга қаратилган одатий нормаларга айланиб қолди. Жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорликка оид минтақавий тизимлар амалда деярли дунёнинг барча — Европа, Америка, Африка, Осиё сингари қитъаларида ўз ўрнини топган.

Жиноят ишлари бўйича давлатлар ҳамкорлигининг халқаро нормаларининг ҳар томонлама таҳлили ушбу институтни тўлиқ шаклланиган ҳамда замонавийнинг муҳим ҳуқуқий ҳодисаси сифатида таърифлаш имконини беради. Жиноятчиликнинг олдини олиш ва жиноят ишлари бўйича одил судлови масалаларини ҳал этишда муҳим аҳамиятга эга бўлиш баробарида жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорлик муҳим халқаро-ҳуқуқий аҳамият ҳам касб этади. У қуйидагиларда ифодаланади: 1) халқаро жиноят ҳуқуқининг яхлитлиги нуқтаи назаридан; 2) бугунги кунда бутун дунёда амал қилаётган халқаро жиноят адлия механизмидаги ўрни нуқтаи назаридан¹.

Ўзбекистон Республикасида жиноят ишлари бўйича давлатлар ҳамкорлигининг халқаро нормалари ҳақида сўз борганда, авваламбор, давлатлараро икки (Ўзбекистон ва Қозғоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Туркменистон, Болгария, Чехия, Туркия ўртасида тузилган икки томонлама шартномалар) ва кўп томонлама (масалан, 1993 йил 22 январдаги Минск Конвенцияси, 2002 йил 7 октябрдаги Кишинёв Конвенцияси) шартномалар эканлигини эътироф этиш ўринли. Президентимиз И.А.Каримов томонидан ташкиллаштирилган, “Биз сазой-ҳаракатларимизни бирлаштириб, энг асосий қоида ҳозирги замон жаҳият тараққиётининг бебаҳо бойлиги, ҳатто минтақада барқарорликни ўрнатишнинг муҳим шарти сифатида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига ҳурмат ва эҳтиромни мустаҳкамлашимиз керак. Биз сиёсий ва иқтисодий ислохотларни олға силжитишимиз, нарकोбизнес ва терроризмга минтақавий ва жаҳон ҳамкорлиги жараёнлари ривожига ҳалақит берадиган барча иллатларга қарши курашишимиз керак”².

Халқаро ҳуқуқ ҳамиша миллий қонунчилик билан узвий алоқада шаклланиб ва амал қилиб келади. Халқаро ва миллий ҳуқуқ нормалари ўртасидаги нисбат халқаро ҳуқуқнинг барча институтларига мос равишда амалга ошириладиган ҳаракатлар сифатида ҳал қилинмоқда. Тарихий тараққиётга назар солинса, давлатларнинг ички ҳаётига халқаро ҳуқуқнинг таъсири чуқурлашиб бориб, халқаро муносабатларнинг мавқеи ўсди уларнинг ички миллий қонунчиликка таъсири кучаймоқда. Давлатнинг ички ҳуқуқи ва халқаро ҳуқуқ мустақил ҳуқуқий тизимлар бўлиб, уларнинг ҳар бири ўз доирасида ҳаракат қилишга йўналтирилган. Шунинг

учун улар ўртасида ҳуқуқий жиҳатдан бирор-бир юридик тобелик йўқ.

Халқаро ва миллий ҳуқуқ ўртасидаги муносабатлар ҳозирга қадар жуда кўпчилик тадқиқотчилар диққат эътибори марказида бўлиб келган³.

Миллий қонунчилик нормалари давлатнинг ваколатли органлари томонидан яратилади. Халқаро ҳуқуқ эса ягона ҳокимият тизимида эга эмаслиги, суверен давлатлар устидан турувчи яқка бошқарувнинг мавжуд эмаслигидан келиб чиқиб, нормалари, субъектлари, барча давлатлар ёки халқаро ҳуқуқнинг бошқа субъектлари билан биргаликдаги иродаси бўлган битимлар орқали яратилади. Ички миллий қонунчилик сингари халқаро ҳуқуқ ҳам халқаро ҳуқуқий нормаларга риоя қилишни таъминлаш учун давлат томонидан мажбур қилиш усулининг қўлланилишини кўзда тутати.

Халқаро ташкилотларнинг давлатлар ҳамкорлигини йўлга қўйишдаги ролининг кучайиши, улар қабул қилган қарорлар билан бу ташкилотларда қатнашувчи мамлакатларнинг ички ҳуқуқи ўртасида ўзаро таъсирнинг чуқурлашувига олиб келади. Ташкилотларнинг қарорлари ички ҳуқуқни ривожлантиришга жиддий таъсир кўрсатмоқда. Ўз навбатида, ички ҳуқуқ халқаро ташкилотлар қарорларини амалга оширишнинг тобора муҳим воситасига айланмоқда.

Халқаро ҳуқуқ нормаси миллий-ҳуқуқий тизимда тан олинган (ратификация қилинган), ушбу давлат учун юридик кучга эга бўлади. Давлат суверен ҳокимият эгаси сифатида ўз органлари орқали халқаро ҳуқуқ нормасига юридик куч беради. Ушбу жараён конституциявий ёки бошқа давлат қонунчилик ҳужжатларига асосан амалга оширилади⁴.

³ Раджабов С.А. Проблемы обеспечения мира, безопасности и борьбы с преступностью: соотношение международного права, международных институтов и национального законодательства // Московский журнал международного права. — 2006. — №1; Шамсон Р.Т. Соотношение международного и внутригосударственного (национального) права (Теоретические аспекты) Дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 2003; Гинзбург Дж. Американская юриспруденция о взаимодействии международного и внутреннего права // Государство и право. — 1994. — №11; Гинзбург Дж. Соотношение международного и внутреннего права в СССР и в России // Государство и право. — 1994. — №3; Миронов Н.В. Международное право нормы и их юридическая сила. — М., 1980; Абдулаев М.И. Примат международного права над внутригосударственным // Правоведение. — 1992. — №4; Тихомиров Ю.А. Публичное право. Учебник. — М.: БЕК, 1995. — С. 306-312; Ануфриева Л.П. Соотношение международного публичного и международного частного права // Журнал российского права. — 2001. — №6; Мюллерсон Р.А. Соотношение международного и национального права. — М., 1982; Храбсков В.Г. Проблемы соотношения международного публичного и международного частного права // Ежегодник международного права. — 1977; Буткевич В.Г. Соотношение внутригосударственного и международного права. — Киев: Выща школа, 1981; Mullerson R.A. Public and Private International Law // Coexistence. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht. Netherlands, 1987. — P. 77-84; Восканов С.Г. Историко-правовой аспект проблемы соотношения международного и национального права // Московской журнал международного права. — 2006. — №1; Лукашук И.И. Нормы международного права в правовой системе России. — М.: Спарк, 1997.

⁴ Аберкулов У. Теоретические аспекты способов согласования норм международного и национального права // Вестник ТГЮИ. — 2009. — №4. — С. 109.

¹ Васильев Ю.Г. Институт выдачи преступников (экстрадиции) в современном международном праве. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. — М., 2003. — С. 13.

² Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. Том 4. — Т.: Ўзбекистон, 1996. — Б. 35.

Б.Л.Зимненко қайд этганидек, “ҳавола этишнинг моҳияти шунда намоён бўладики, қонунда миллий ҳуқуқ субъектлари ўртасида юзага келган ёки келадиған муносабатлар ҳалқаро ҳуқуқ нормалари билан ҳам тартибга солиши кўрсатилади ва шу орқали миллий ва ҳалқаро ҳуқуқ нормалари мувофиқлашади”¹.

Ҳалқаро ҳуқуқий тизим миллий ҳуқуқ учун ҳалқаро муносабатларда йўналтирувчи вазифани бажаради. Ҳалқаро ҳуқуқ нормаларини яратар экан, давлат шу орқали турли муносабатлар соҳасида умумтан олинған стандартларни ўрнатади. Шу муносабат билан Г.И.Тункин қуйидагиларни эътироф этади: “ҳалқаро ҳуқуқ нормалари давлатлараро тизимларнинг негизи бўлиб, унинг барқарор амал қилиши, яъни тизимни мувозанатда сақлаб туриши учун зарурдир”².

Ҳақиқатдан ҳам ҳалқаро ҳуқуқ ва миллий қонунчиликнинг ўзаро самарали алоқасини таъминламай туриб давлатлараро муносабатларда асосий вазифалар ҳал этилиши мумкин эмас. Икки ҳуқуқий тизим ўртасидаги алоқадорлик бир нарсани – уларнинг бир-бирига икки томонлама ва ўзаро таъсир этишини англатади³.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ҳалқаро ва миллий жиноят ҳуқуқи ўзаро таъсир қилиб келмоқда. Ҳалқаро жиноят ҳуқуқининг миллий ҳуқуққа таъсири шунда намоён бўладики, ҳалқаро жиноят ҳуқуқида назарда тутилған қилмишлар асосида миллий жиноят ҳуқуқи тўлдирилиб борилади. Жумладан, муайян қилмишнинг ҳалқаро-ҳуқуқий ҳужжатларда жиноят сифатида эътироф этилиши, миллий жиноят ҳуқуқида ҳам мазкур қилмишнинг жиноят сифатида баҳоланишига ўзига хос ҳуқуқий замин яратади. Жумладан, 1957 йилги ушлаб бериш (топириш) тўғрисидаги Европа Конвенция дунёнинг кўпгина давлатларнинг ўзаро икки томонлама шартномалари ва миллий қонунчиликларининг ривожлантириб, жиноят қонунчилиги тизимида ўз аҳамиятини топиб бормоқда. Ўз навбатида миллий жиноят ҳуқуқи ҳам ҳалқаро жиноят ҳуқуқи мазмунига таъсир кўрсатиб боради. Жумладан, мазкур масалаларни чуқур тадқиқ қилған В.И.Степаненконинг таъкидлашича, миллий жиноят ҳуқуқининг ҳалқаро жиноят ҳуқуқиға бўлған таъсири жиноят таркибининг белгиларини аниқлаш, жазоларни белгилаш ва уларнинг миқдорини аниқлаб олишда, жиноий юрисдикция чегаларини аниқлашда имконият беради⁴. Бугунги кунда ҳалқаро жиноят ҳуқуқи доирасида ҳалқаро характердаги жиноятлар назарияси ва амалиёти шаклланиб, мазкур жиноий қилмишлар бир неча ёки барча давлатларнинг манфаатлари ва ҳолатларига дахлдор бўлиб, бунинг натижасида ҳалқаро ижтимоий хавф туғдиради. Шунинг учун бундай ҳоллар давлатлар ўртасидаги шартнома бўйича ҳалқаро характердаги жиноятлар

деб тан олинади ҳамда уларға кўп томонлама Конвенцияларда тегишли ҳалқаро ҳуқуқий баҳо берилади.

Авваламбор, миллий қонунчиликда ҳалқаро-ҳуқуқий нормаларнинг миллий қонунчилик ҳужжатларида мустаҳкамланған қоидалардан устунлиги эътироф этилған (яъни, ҳалқаро ҳуқуқий норма ва миллий ҳуқуқий норма ўртасида зиддият юзага келганда, ҳалқаро ҳуқуқий норма қўлланилиши кўплаб қонунларда тўғридан-тўғри қайд этилған). Кўплаб муносабатларда ушбу қоида самарали амал қилиб ҳам келмоқда. Бироқ, жиноят ишлар бўйича ҳалқаро ҳамкорлик қилишни тартибга солиш бўйича ҳалқаро ва миллий ҳуқуқ нормаларининг ўзаро алоқаси масаласида алоҳида таъкидлашимиз лозимки, ушбу муносабатларда миллий қонунчиликда белгиланған тўсиқларнинг (жумладан, давлат суверенитети, жамиятда қарор толған тартиб-интизом ва ҳ.к.ларға қарши бўлса ва б.қ.) мавжуд бўлиши тўлиқ бажармаслигига асос бўлиши мумкин. Яъни, ушбу муносабатларда миллий қонунчилик нормаларининг таъсири кўпроқ. Жиноят содир қилған шахсларни экстрадиция қилишни тартибга солиш бўйича ҳалқаро ҳуқуқ ва миллий қонунчилик нормалари алоқасининг ўзига хос хусусиятларидан бири ҳам айнан шунда намоён бўлади.

Шу ўринда яна бир масалаға эътибор қаратиш лозим: айрим ҳолларда жиноят ишлари бўйича давлатларнинг ҳалқаро ҳамкорлигига оид ҳалқаро шартномалари ва давлатнинг мазкур соҳа юзасидан амалға ошириши лозим бўлған ҳаракатлари тартибини кўзда тутувчи қонунлари ўртасида номуаносиблик келиб чиқади. Ҳалқаро ҳуқуқ ва давлат ички қонунчилиги нормалари коллизияси одатда бир-бирини инкор этиш ёки бирор нормани янада аниқлаштирилиши, тўлдирилиши билан боғлиқ бўлади. Аксарият мамлакатларда мазкур масаласини ҳал этиш вазифаси зиммасига юкланған органлар ушбу ҳолатда қонунчилик ҳужжати нормасини қўллаш лозимини ёки ушбу давлат билан имзоланған шартнома нормаларими деган саволларға дуч келадилар.

Ушбу масалани ҳал этар экан, одатда, давлат ўз ички қонунчилик нормаларида кўзда тутилған қоидалардан келиб чиқиб ҳаракат қилади. Шунингдек, миллий қонунчиликда ҳалқаро-ҳуқуқий ҳужжатларни миллий ҳуқуқ тизимиға татбиқ этиш ҳам мустаҳкамланған. “Ҳалқаро-ҳуқуқий нормаларни миллий-ҳуқуқий тизимда қўллаш институтининг мақсади, - деб ёзади И.Н.Барциц, - давлат ўз зиммасига олған мажбуриятларни амалға ошириш учун зарур ҳуқуқий шарт-шароитлар яратиши лозимлиги билан изоҳланади. Шундай қилиб, ҳалқаро майдондаги мажбуриятларини қай тартибда амалға ошириш давлатнинг суверен қарориға боғлиқ бўлади”⁵.

Жиноят ишлари бўйича ҳалқаро ҳамкорлик қилишни тартибга солиш бўйича ҳалқаро ва миллий ҳуқуқ нормалари ўзаро алоқасининг бир-бири билан ҳамбарчас боғлиқ бўлған икки жиҳати бор. Бу, авваламбор, давлат ҳуқуқий нормалари иерархиясида ҳалқаро-ҳуқуқий ва давлат ички ҳуқуқи нормаларининг ўзаро алоқаси ҳамда ҳалқаро ҳуқуқ нормаларини миллий ҳуқуқ тизимиға татбиқ этиш механизми масаласидир.

¹ Зимненко Б.Л. Согласование норм внутригосударственного и международного права в правовой системе России // Московский журнал международного права. – 2000. – №4. – С. 98.

² Иктибос қуйидаги манбадан олинди: Колосов Ю.М, Кузнецов В.И. Международное право. – М.: Международные отношения, 1999. – С.11.

³ Аберкулов У. Процесс согласования норм международного и национального права // Вестник ТГЮИ. – 2009. – №3. – С. 135.

⁴ Степаненко В.И. Международно-правовые аспекты заключения под стражу с целью выдачи иностранному государству // Советское государство и право. 1991. № 11.

⁵ Барциц И.Н. Правовое пространство России: вопросы конституционной теории и практики. – М., 2000. – С. 202.

Барча жабҳалар, шу жумладан жиноятчиликка қарши кураш соҳасига тааллуқли халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, резолюция ва стандартлар ушбу келишувлар иштирокчиси бўлган давлат учун маълум мажбуриятлар келтириб чиқаради. Давлатлар келишуви натижасида юзага келган халқаро нормаларнинг ўзига хослиги давлат томонидан уларни ўз ички ҳуқуқ тизимида қўллаш учун маълум чоратadbирлар амалга оширишни талаб қилади.

Шундай қилиб, халқаро ҳуқуқ нормалари давлат ичида фақатгина унга миллий қонунчилик ҳужжати билан юридик куч берилгандан кейин амал қила олади. Халқаро норманинг юридик кучга эга бўлиши мувофиқлаштириш (мослаштириш) орқали амалга оширилади.

Хулоса қилиб айтидиган бўлсак, жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорлик қилишни тартибга солиш бўйича халқаро ва миллий ҳуқуқ нормалари ўзаро ҳамбарчас ва узвий алоқадорликда бўлиб, бир-бирини тўлдириб, аниқлаштириб ва муайянлаштириб туради. Ўзбекистонда мазкур соҳага оид муносабатларни тартибга солишчи алоҳида қонун ҳужжати ишлаб чиқиш ва қабул қилиш зарурияти мавжуд бўлиб, ушбу соҳадаги миллий қонунчилик ҳужжатларини шу йўсинда такомиллаштириш халқаро жиноятчиликка қарши кураш борасидаги икки ва кўп томонлама шартномаларни мамлакатимизда қўллаш самарадорлигини оширади ва шубҳасиз бу борадаги амалиётни яхшилашга хизмат қилади.

Аннотация: мазкур мақолада халқаро ҳуқуқ нормалари билан миллий ҳуқуқ нормаларининг бир бирига боғлиқ жиҳатлари кенг ёритилган. Айниқса, жиноят ишлари бўйича халқаро ҳамкорлик қилиш соҳасидаги нормаларини давлатларнинг миллий қонунчилигига тадбиқ этиш масалалари муаллиф томонидан таҳлил қилинган. Бундан ташқари, мазкур соҳани тартибга солиш механизмини такомиллаштиришга боғлиқ бўлган қатор таклиф ва тавсиялар келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: халқаро жиноят ҳуқуқи, халқаро ҳамкорлик, жиноятчиликка қарши кураш, экстрадиция

Аннотация: в данной статье широко раскрывается взаимосвязь между нормами национального и международного права. В частности, автором проанализированы вопросы применения в национальном законодательстве норм, связанных с международным сотрудничеством по уголовным делам. Вместе с тем, в статье приводятся несколько предложений и рекомендаций по совершенствованию механизма в данной сфере.

Ключевые слова: международное уголовное право, международное сотрудничество, экстрадиция, борьба против преступности.

Annotation: In this article, widely disclosed the relationship between norms of national and international law. In particular, the author analyzes the issues of application national laws relating to international cooperation in criminal cases. However, in the article there are some suggestions and recommendations on improving the mechanism in this area.

Key words: international criminal law, international cooperation, extradition, fight against crime.

Адабиётлар рўйхати:

1. Васильев Ю.Г. Институт выдачи преступников (экстрадиции) в современном международном праве. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2003. – С. 13.
2. Восканов С.Г. Историко-правовой аспект проблемы соотношения международного и национального права // Московской журнал международного права. – 2006. – №1;
3. Зимненко Б.Л. Согласование норм внутригосударственного и международного права и в правовой системе России // Московский журнал международного права. – 2000. – №4. – С. 98.
4. Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. Том 4. – Т.: Ўзбекистон, 1996. – Б. 35.
5. Mullerson R.A. Public and Private International Law // Coexistence. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht. Netherlands, 1987. – P. 77-84;
6. Раджабов С.А. Проблемы обеспечения мира, безопасности и борьбы с преступностью: соотношение международного права, международных институтов и национального законодательства // Московской журнал международного права. – 2006. – №1.
7. Шамсон Р.Т. Соотношение международного и внутригосударственного (национального) права (Теоретические аспекты) Дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2003.